

ՄՈՒՇԵՂ ԲԱԲԱՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի պետ,
ոստիկանության գեներալ-մայոր

**ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ԵՎ ՉԱՐԳԱՅՄԱՆ ՊԱՏՄԱՏԵՍԱԿԱՆ
ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ**

Մասնավոր կյանքի իրավունքի հետ կապված հարցերը առարկայական են եղել բոլոր ժամանակներում: Սույն գիտական հոդվածի շրջանակներում փորձ է կատարվել հստակեցնել խնդիրը նախապետական շրջանում: Այնուհետև ներկայացվել են հիմնահարցի զարգացման նախադրյալներն իրավական տարբեր համակարգերում և հայ իրավական մտքի շրջանակներում:

Հիմնաբառեր- մասնավոր կյանք, նախապետական շրջան, իրավական տարբեր համակարգեր, հայ իրավական միտք:

Մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի ձևավորման չափանիշները նախապետական շրջանում և հին աշխարհում: Եթե դիմենք մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի կայացման պատմաիրավական վերլուծությանը, իհարկե, կփաստենք, որ այն ներկայիս բովանդակությամբ գոյություն չի ունեցել նախնադարում և միջնադարում: Սակայն, նման իրավունքով պաշտպանվող անձի արժանապատվությունն ու անվտանգությունը եղել և մնում են մարդկային էությունը կանխորոշող հիմնարար արժեքներ, որոնք անհիշելի ժամանակներից կանխորոշել են ազատ մարդու (ազատ ցեղի, ժողովրդի լիիրավ անդամի) սոցիալական կարգավիճակը:

Համայնատիրական հասարակարգի ժամանակաշրջանում մարդը մասնավոր կյանքի կարիքը չի ունեցել, քանի որ նրա և համայնքի մյուս անդամների ընդհանուր և եզակի նպատակը գոյատևելն էր, ինչը հնարավոր էր միայն համայնքի կազմում: Մարդու գոյության համար անհրաժեշտ երևույթների հայտնագործումը (օրինակ՝ կրակը) անհատին հնարավորություն ընձեռեց ունենալ առանձին օջախ. ընտանիքն առանձնացավ հոտից, ինչն էլ պայմանավորեց անհատի լուրջ պաշտպանվածության, իրավունքների ընդլայնման անհրաժեշտությունը: Մարդը դարձավ անհատ և հնարավորություն ստացավ մեկուսանալ, պաշտպանվել օտար միջամտությունից:

Այս հիմնավորմամբ էլ գիտնականները մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի ծագման նախադրյալների առաջացումը կապում են հոտից ընտանիքի առանձնացման հետ: Բնականաբար, մասնավոր կյանքն այդ շրջանում կարող էր գոյություն ունենալ միայն սովորութային

ձևաչափով՝ որպես միջանձնային փոխհարաբերությունների սկզբունք [1]:

Իմաստասերներից առաջինը, ով փորձեց տարանջատել «մասնավորը» և «հանրայինը», Արիստոտելն էր: Ըստ նրա՝ մասնավոր տիրույթի առաջին տարրերը ընտանիքն ու անձնական կյանքն էին [7]:

Ինչպես նշվեց, մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքով այսօր պաշտպանվող արժեքները՝ անձի արժանապատվությունն ու անվտանգությունը, հեղինակությունն ու պատիվը, իրավական պաշտպանության օբյեկտներ են դեռևս պատմության վաղ ժամանակներից, ուստի մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի պատմական վերլուծությունը պետք է սկսել հին ժամանակների իրավական աղբյուրներից՝ շեշտադրելով հենց այդ արժեքները պաշտպանելու միջոցով մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի ճանաչման և գնահատման հանգամանքը:

Իրավունքի հին աղբյուրներում, օրինակ՝ Համնուրաբի թագավորի օրենքներում, ամրագրված էին մարդուն զրպարտությունից պաշտպանող նորմեր: Մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտման հնագույն ձևերից են ուրիշի խոսակցությանը «ականջ դնելը»՝ գաղտնալսելը, և ուրիշին գաղտնի հետևելը [8]:

Ուշագրավ են նաև Հռոմեական իրավունքի աղբյուրներում տեղ գտած ձևակերպումները քննարկվող ինստիտուտների վերաբերյալ: Մասնավորապես, դրանցում մահապատիժ էր սահմանվում երգերում այլ անձանց մասին վարկաբեկիչ տեղեկություններ ներառելու, այդպիսի երգեր կատարելու համար [22]:

Հիմնահարցի զարգացումն իրավական տարբեր համակարգերում: Մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի կայացման հիմնահարցը վերլուծելու համար անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ 20-րդ դարը բեկումնային եղավ ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ խորհրդային մյուս հանրապետությունների համար:

20-րդ դարում տեղի ունեցած իրավաքաղաքական գործընթացների արդյունքում Հայաստանը երկու անգամ փոխեց իր զարգացման ուղեհիշերը: Դարասկզբի սոցիալիստական հեղափոխության արդյունք հանդիսացող միաբևեռ ամբողջատիրական (տոտալիտարիզմ) հասարակարգն իրավական գործընթացների զարգացումը մղեց երկրորդական պլան, իսկ անհատի իրավական պաշտպանվածության հարցերը մնացին, առնվազն, չլուծված: Իսկ դարավերջին մեկնարկած ժողովրդավարական նոր ալիքը (կապված խորհրդային կարգերի փլուզման հետ) արժեքները վերիմաստավորելու նոր հնարավորություն ընձեռեց նախկին միութենական հանրապետություններին: Այս դաշտից բացառություն չէր նաև ՀՀ-ն:

Պատմաքաղաքական գործընթացների զարգացումը բերեց այն համոզման, որ մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի պաշտպանվածության վիճակը նախկին տոտալիտար արժեքների և իրավական պետության պահանջների միջև հարաբերակցության գնահատման չափորոշիչ է [1]:

Մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի պատմականորեն ձևավորման, զարգացման ընթացքը վերլուծելու և հասարակական հարաբերությունների կատարելագործման հետ այդ իրավունքի հատումներն ու զուգահեռներն ուսումնասիրելու համար, կարևոր է նկատի ունենալ, որ քննարկվող իրավունքն, առաջին հերթին, հնարավորություն է տալիս պահպանել անձնական ու ընտանեկան կյանքին վերաբերող տեղեկությունների գաղտնիությունը:

Հարկ է նկատել, որ մարդու այս իրավունքի գոյությունը չպետք է կապված լինի հասարակության զարգացման կոնկրետ էտապից և օրենսդրական նորմերից: Ցավոք, ոչ միշտ է նշված թեզը եղել մարդու իրավունքներով կաշկանդված հանրային իշխանության ուշադրության կենտրոնում: Մարդու իրավունքներն օժտված են սոցիալական բարձրագույն արժեքով՝ միաժամանակ լինելով հասարակության իրավաքաղաքական կառուցվածքի գնահատման կարևորագույն չափորոշիչը: Մարդու իրավունքների գերակայությունն իրավական պետության կարևորագույն սկզբունք է. հանգամանք,

որը պետք է գնահատել կորպորատիվ, խմբային և պետական շահերի հետ հարաբերակցության գնահատման տեսանկյունից [3]:

Ըստ գիտական հանրության որոշ ներկայացուցիչների (օրինակ՝ Պ.Վ.Անդրեյևը և այլք)՝ իրավական պետության կայացումը կապել միայն պետական միջամտությունից մարդու իրավունքների պաշտպանության խնդրի հետ, նշանակում է էականորեն պարզունակ դիտարկել պետական և մասնավոր շահերի հարաբերակցության բարդ խնդիրը [5]:

Ռուս գիտնական Մ.Յու.Ավդենևն արդարացիորեն նշում է. «Յուրաքանչյուր հասարակության մեջ գոյություն ունեն արդարության, արժանապատվության և հարգանքի մասին կոնկրետ պատկերացումներ: Մարդու իրավունքների ինստիտուտը սոցիալական արդարության ապահովման միջոցներից մեկն է միայն:» [4]:

Մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքն այն տեսքով, ինչպիսին ընկալվում է այսօր, տեսականորեն իմաստավորվել և օրենսդրորեն ամրապնդվել է 20-րդ դարում, այդ պատճառով գրականության մեջ սովորաբար շեշտվում է այդ իրավունքի ժամանակակից լինելու հանգամանքը [6]:

Քննարկվող իրավունքի հայրենիքն ընդունված է համարել Անգլիան և Հյուսիսային Ամերիկան: 1890թ. հրատարակվեց Սամուել Ուորենի և Լուիս Բրենդիսի «Հանգիստ թողնված լինելու իրավունքը» հոդվածը: Հեղինակները մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը համարում են մարդու հնագույն իրավունքներից մեկը՝ հիմքում ունենալով հին օրենքներում դրանց պաշտպանության անհրաժեշտության և մեխանիզմների առկայության դատողությունը: Վերացարկվելով նշանավոր տեսաբանների դատողություններից՝ այնուամենայնիվ, չի կարելի չհամաձայնել վերջիններիս տեսակետին՝ հաշվի առնելով նաև, որ հին հայկական իրավունքի աղբյուրներում ևս առկա են քննարկվող իրավունքի էության, պաշտպանության գործիքակազմի մասին հիշատակումներ:

Քննարկվող կառուցակարգի պատմական տեսանկյունից կայացման մեջ, կարծում ենք, ծանրակշիռ է նաև ֆրանսիական իրավական մտքի ներդրումը: Թեպետ 1804թ. Նապոլեոնի կողքեսում այս իրավունքին վերաբերող որոշակիացված լուծումներ չկային, սակայն, արդեն 19-րդ դարի կեսերից մեծ էր մասնավոր կյանքի և դրա պաշտպանության նկատմամբ հասարակության ուշադրությունը: Հատկաշակն է, որ 1858 թվականին ֆրանսիական դատարանը կոնկրետ գործի շրջանակներ

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րում որոշեց առանց ընտանիքի համաձայնության, արգելել հայտնի դերասանուհու դիմանկարի տեղադրումը մահվան գավթին: Փաստացի դատարանը դեմքի պատկերի և անվան ցուցադրման իրավունքը վերապահեց հարազատներին, առանց պատշաճ համաձայնությամբ դրանց տարածումն արգելելով՝ այդ իրավունքն առավ պաշտպանության տակ [23,24]:

Գերմանիայում մասնավոր կյանքի այս կամ այն ոլորտները վերցվեցին պաշտպանության տակ, ըստ էության, 20-րդ դարի սկզբից: Հիշատակման արժանի է 1910 թվականին գերմանական դատարանի դիրքորոշումը՝ կապված հայտնի ավիատոր Կ. Ջիպպելինի դիմանկարն ու անունը ծխախոտատուփի վրա գովազդային նպատակով օգտագործելու փորձի հետ՝ թույլ չտալով առանց համաձայնության դրանցից օգտվել: Եվ սա այն դեպքում, երբ ծխախոտագործ ընկերությունը մինչ այդ հովանավորել էր ավիագործին նրա նախագծերում [25]:

Հիմնահարցին առնչվող պատմական վերլուծությունների և ներկայիս դրական և դոկտրինալ ընկալումները թույլ են տալիս արձանագրել, որ հասարակական կյանքի տարբեր փուլերում զարգացում ապրած մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիությունն անձի հետևյալ 4 իրավագործությունների միասնությունն է՝ (1) մասնավոր կյանքի ապօրինի միջամտություններից պաշտպանված լինելու հնարավորություն, (2) մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի անխոչընդոտ իրացման հնարավորություն, (3) մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիությունը չխախտելու պահանջի իրավունք, (4) ոսնձգության դեպքում հանրային իշխանության պաշտպանությանն ապավինելու իրավունք:

Մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության ինստիտուտը հայ իրավական մտքի շրջանակներում: Իրավունքի հայկական պատմական աղբյուրների մասին խոսելիս պետք է արձանագրել, որ այստեղ ևս հին ժամանակներից պաշտպանվել են մարդու հեղինակությունը, արժանապատվությունը, պատիվն ու անունը բազմապիսի կեղծ վկայություններից, զրպարտություններից, բամբասանքներից, չարախոսություններից: Այսպիսով, հայ իրավական միտքը ևս մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի պաշտպանության հարցերը դիտարկել է պատվի, արժանապատվության և մարդու մասնավոր կյանքի տիրույթում գտնվող այլ արժեքների դեմ ոսնձգությունները բացառելու լույսի ներքո:

Այսպես՝ Հայաստանում կանոնական իրավունքի ամրապնդման նպատակով՝ կաթողիկոս

Ներսես Մեծի նախաձեռնությամբ 365թ. Տարոն գավառի Աշտիշատ քաղաքում հրավիրվեց Հայ Առաքելական եկեղեցու առաջին ժողովը, որում հաստատվեցին հոգևոր և աշխարհիկ բովանդակությամբ մի քանի կանոններ և ընդունվեցին մի շարք որոշումներ՝ հայոց հոգևորականության ներքին կազմակերպվածության կարգ ու կանոնը և Հայոց եկեղեցու (պատմությանը հայտնի են որպես Աշտիշատի) կանոններ: Ժողովի կանոնները դատապարտում էին բազմակնությունը, դաշտանի շրջանում կնոջ հետ հարաբերությունը, հարբեցողությունը, շատակերությունը, անառակությունը, *կեղծ վկայությունը*, արվամոլությունը, անասնապղծությունը և այլ անբարոյական արարքներ [12]:

Հայ իրավական մտքի գանձարանի այս անգուգական աղբյուրը՝ Աշտիշատի կանոնները, վկայում է նաև բամբասանքի դատապարտելիության մասին: Մասնավորապես Աշտիշատի ժողովին վերագրվող կանոնների՝ «Քրիստոնեության հիմքերը խեղաթյուրող արատավոր երևույթների վերացման, թաղման ժամանակ հեթանոսական ծեսերի արգելքի և գրասրտության մասին» գլխում նշված է, որ ժողովը դատապարտեց սատկած կենդանու միսն ուտելը և արյունը խմելը, նենգությունը, ագահությունը, որկրամոլությունը, հափշտակությունը, արվամոլությունը, բամբասանքը, մոլի հարբեցողությունը, ստախոսությունը, պոռնկությունը, արյունահեղ սպանությունը և այլն [15]:

Զրպարտությունների պատժելիության մասին է վկայում Հայ իրավական մտքի գանձարանում իր ուրույն տեղը զբաղեցնող մեկ այլ՝ Աղվանից Արքա Վաչագանի՝ 21 գլխից բաղկացած Կանոնական Սահմանադրությունը, որն ընդունվել է 488 թվականին: Սահմանադրության՝ «Ընկերների և աշակերտների կողմից քահանային մեղադրելու կամ զրպարտելու մասին» գլխում նշվում է. «...եթե ... հանցանք են գործում, պետք է դատվեն կանոններով»: Սահմանադրության մյուս գլուխները ևս սահմանում են քրեական իրավունքի չափանիշները (կովող և արյուն թափող քրիստոնյայի, ապօրինի ամուսնությունների և ամուսնալուծությունների, հակակրոնական արարքների, **զրպարտությունների** և այլնի պատիժների մասին) [13]: Կանոնական Սահմանադրության կանոնների «Ընկերների և աշակերտների կողմից քահանային մեղադրելու կամ զրպարտելու մասին» գլխում նշված է՝ «Եթե մի որևէ քահանայի ընկերներն ու աշակերտները մեղք են բարդում այդ քահանայի վրա, իսկ իրենք անմեղ են, քահանան պետք է կանգնի սուրբ սեղանի, իսկ ամբաստանողները՝ ժողովրդի առաջ, ապա պետք է բեմից իջեցնեն և գյուղից արտաքսեն: Իսկ, եթե

նրա ընկերները և աշակերտները վրեժով լցված են, և ժողովուրդը գիտեր, որ նրանք առաջ խռով են եղել՝ քահանան պատարագ պետք է մատուցի, և ժողովուրդը անեծքով նրանց քշի: Իսկ, եթե խոստովանում են, որ սուտ են ասել, պետք է ապաշխարանք դնեն դրանց վրա և վանքից չհանեն. բայց, եթե դրանից հետո էլ հանցանք են գործում, պետք է դատվեն կանոններով:» [16]:

Ներսես Շնորհալու /Կլայեցի/ արձակ ստեղծագործությունների մեջ առանձնանում է 1166թ. գրված «Թուղթ ընդհանրականը»՝ 12-րդ դարի հայ հասարակական-իրավական մտքի պատմության հիանալի մի հուշարձան: «Թղթին» տալով կանոնական օրենքի նշանակություն՝ Ներսես Շնորհալին մասնավորապես կարգադրում է. «Թող ոչ որ չբամբասի՝ ասածը ճիշտ լինի, թե սխալ, ուր մնաց՝ դատարկ տեղը: Քանզի ի՞նչ օգուտ կբերես եղբորդ՝ ուրիշների մոտ նրան բամբասելով. քե՛զ վնասեցիր, և նա էլ ոչնչով չօգտվեց:» [18]:

Ակնհայտ է, որ այս քայլերն ուղղված էին նաև մարդու մասնավոր կյանքի պաշտպանության ոլորտներն ուղղվածելուն: Ճիշտ է, դրանք մարդու համար սահմանված արգելքներ էին, սակայն եկեղեցու կողմից շարադրված կանոնների և փիլիսոփաների դոկտրինալ դիտարկումներում ընդգծվում էին մասնավոր կյանքի ոլորտները և դրանց միջամտության հնարավոր սահմանները:

Միջնադարյան Հայաստանի քաղաքական-իրավական միտքն իր ծաղկմանը հասավ օրենսդիր և իրավագետ, եկեղեցական և հասարակական-քաղաքական գործիչ Մխիթար Գոշի աշխատություններում: Մեր թվարկության 633 թվականին Գոշի ձեռնարկած «Դատաստանագիրք հայոց»-ի մեջ «(Իրենց) կանանց չարախոսողների մասին» հոդվածում նշված է. «Եթե մեկը կին առնի և ասի նրան, չարախոսի, թե կույս չի եղել, ճշտելով կնոջ խոստովանության և այլ կանանց հաստատումով սուտը՝ ամուսինը պատժվի զանազանությամբ և ըստ Օրենքի տուգանվի հարյուր սիկլ արծաթով՝ ըստ մերի [փողի] համարժեքի, և կինը նորից մնա (ամուսնու մոտ) և չարձակվի երբեք: Իսկ, եթե ճիշտ է իրողությունը, և աղջիկը կույս չի եղել, ըստ Օրենքի՝ մահվան է արժանի: Իսկ մեզ մոտ (այսպես) է. ամուսինն արձակի՝ եթե կամենա, կամ պահի՝ եթե իրեն հաճո է, և չիրապարակի (փաստը), քանի որ անարգությունը ամուսնու տանը չի կատարվել, որովհետև կույսերը շատ սայթաքումներ են թույլ տալիս: Եվ ամուսինը, եթե արձակի, իրավունք ունի կին առնելու, և կինը՝ ամուսին, որովհետև ամուսնության օրենքի տակ չչնացավ: Այս (գործի) դատաստանը մեզ մոտ բազմակողմանի (քննված) և

ճշգրտված է: Եթե (ամուսինը) իր իսկ չարախոսությունից (ելնելով) չի ուզում [կնոջը] վերցնել, դրա դատավճիռը տրված է այլ կանոններում:» [19]: Արժեքային իմաստով հիանալի այս կանոնը հստակ ընդգծում է մասնավոր կյանքի պաշտպանության տիրույթում ընտանեկան, ամուսնական կյանքի ներառելու հանգամանքը:

Քննարկվող հիմնահարցի լույսի ներքո արժեքավոր են 13-րդ դարի ակնավոր հասարակական-քաղաքական գործիչ, իրավագետ, օրենսդիր Սմբատ սպարապետ-գունդստարլի 1265թ. կազմված դատաստանագրքի («Յաղագս դատաստանաց թագավորաց») առանձին կանոնները: Փաստաթղթի «Կնոջը բամբասող ամուսնու մասին» հոդվածում սահմանված է. «Եթե որևէ մեկն ասի իր կնոջը և ասի, թե ամուսնանալիս նա կույս չէր, և վկաներով հաստատվի, որ ստում է, պետք է կնոջը նվաստացնելու համար նրան լավ ծեծեն, իսկ նա կնոջ ազգականներին հարյուր դրամ տուգանք տա և կնոջը նորից հետ վերցնի: Բայց եթե ամուսինն իրավացի լինի, օրենքը պատվիրում է աղջկան սպանել: Բայց մենք՝ եկեղեցու հետևորդներս, ներողամտորեն բաժանվելն ենք համարում հարմար, իսկ աղջկան թող դատեն իր ազգականները: Եթե դատավորը կարողանա գործը ծածուկ պահել և հաշտեցնել, դա ամուսնու կանքից է կախված, իսկ եթե նա չցանկանա՝ կարող է բաժանվել և այլ կնոջ հետ ամուսնանալ, իսկ կնոջ ազգականները կնոջ հետ կարող են վարվել ինչպես կամենան»: Կարգավորումը հստակ ընդգծում է ամուսնաընտանեկան կյանքին միջամտության սահմանները [20]:

Այսպիսով, պատմական իրադարձությունների և փաստաթղթերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ թե համաշխարհային և թե հայ ժողովրդի պատմության քառուղիներում որոշակի կայացման ճանապարհ է անցել անհատի, անձի միայնակ, այլ՝ օտար աչքից մեկուսի մնալու իրավունքի զարգացումը:

Բացի սուտ վկայությունից, բամբասանքից, չարախոսությունից, զրպարտությունից պաշտպանված լինելուն ուղղված, որպես կանոն, միայն կրոնական գործիքակազմից, մարդու մասնավոր կյանքի մասին տեղեկությունները սկսեցին պաշտպանվել նաև հասարակական կյանքի մի շարք ոլորտներում, որտեղ մարդկային գործունեության արդյունավետության ապահովման համար անհրաժեշտ էր մասնավոր կյանքի տեղեկությունների օգտագործումը, օրինակ՝ բժշկական գաղտնիքի, խոստովանության և փաստաբանական, նոտարական գաղտնիքների տիրույթներում:

Բժշկությունը հավանաբար առաջին մասնա-

www.ardaradutyjournal.com

գիտությունն էր, որի կրողներն անընդհատ գործ էին ունենում անձնական և ընտանեկան գաղտնիքների հետ: Բժշկությանը զբաղվողները պարտավոր էին չհրապարակել այդ գաղտնիքները: Այսպես՝ Հիպոկրատի հայտնի երդումը պարունակում է հետևյալ տողերը. «... բուժելու կամ չբուժելու ընթացքում ինչ էլ որ ես տեսնեմ կամ լսեմ այն ամենից, որը վերաբերում է մարդկային կյանքին, ես կպահեմ որպես գաղտնիք և չեմ հրապարակի:»:

Հետաքրքիր է «բուժելու կամ չբուժելու ընթացքում» ձևակերպումը, քանի որ բժիշկը կարող էր մարդկային կյանքի մասին տեղեկություններ ստանալ ոչ միայն բուժելու ընթացքում, այլև այդ նպատակով հիվանդի տուն կամ հանգրվանած վայր այցելելու ընթացքում [9]:

Որպես մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի, մասնավոր կյանքի գաղտնիքի պաշտպանության երաշխիքներ՝ կարելի է վկայակոչել նաև խոստովանության գաղտնիքի պաշտպանությանն ուղղված կանոնները, որոնց հանդիպում ենք հայ իրավական մտքի տարբեր փաստաթղթերում: Այսպես՝ Գ-րիգոր Լուսավորչին (301-325թթ.) վերագրվող կանոնների «**խոստովանություն գաղտնիքի մասին**» գլխում սահմանված է. «Ծածուկ խոստովանությունը մեկին հայտնող քահանան թող աստիճանից գրկվի, պաշտոնյաների շարքից մերժվի և չխոստովանողների մեղքը ընկնի նրա վրա:»:

Նկատենք, որ նույն ձևակերպումն առկա է Հովհ. Մանդակունու և Բարսեղ Մեծի երրորդ խմբի կանոններում [14]:

Առավել համապարփակ կարգավորում է տալիս Դավիթ Ալավկա որդու (ծ.թ. անհայտ, Գ-անձակ, մահացել է 1129 կամ 1139 թ.) գրած կանոնագիրքը (կանոնական օրինադրություն), որը կոչվում է նաև դատաստանագիրք: Փաստաթուղթը ոչ միայն սահմանում է խոստովանության գաղտնիքի հրապարակման անթույլատրելիությունը, այլև իրավական մտքի զարգացման նոր աստիճանի է բարձրացնում կարգավորումը, երբ սահմանում է հանրային շահով պայմանավորված, այդ արգելքի բացառիկ դեպքերում խախտման պայմաններն ու հնարավորությունը, այսինքն՝ մասնավոր կյանքն անհիմն միջամտությունից պաշտպանելու իրավունքի սահմանափակման սահմանները: Այսպես՝ «**Մեղքի խոստովանությունը հրապարակող քահանաների մասին**» հոդվածում սահմանվում է. «Սուրբ գիրքը խոստովանահորն արգելում է մեղքերը հրապարակել: Եթե քահանան խոստովանողից պահանջի իր վարձքը, և նա չկարողանա, չկամենա կամ դադարեցնի տալ և անգամ, հակառակվելով, վնասի, և

խոստովանահայրը, քենից դրդված, հրապարակի խոստովանությունը, ապա նա Հեզի և Մարդասերի աշակերտը չէ, որ աղոթում էր իրեն խաչի հանողների համար: Ով մեկի խոստովանությունը հայտնի դարձնի՝ դատաստանի օրը պատասխան կտա նրա մեղքերի համար: Բայց, եթե խոստովանողի մեղքերը նրա փրկության համար ինքնուրույն կամ նրա ներկայությամբ հայտնի վարդապետներին՝ բարի է: Եթե խոստովանողը համառի և շարունակի գործել նույն մեղավոր գործերը, քահանան կարող է նրան խոստովանեցնել երկու-երեք քահանայի ներկայությամբ: Եթե սա էլ չազդի՝ խոստովանեցնել բազմության առաջ, եթե կրկին չազդի՝ պետք է հեթանոս համարվի, սակայն մեկ է՝ թույլ չի տրվում մեղքերը հրապարակել:» [17]:

Մեկ այլ մասնագիտական հանրույթ, որի անդամներն աշխատանքի բերումով առնչվում են այլոց մասնավոր կյանքի տեղեկություններին, փաստաբաններն են: Փաստաբանական գաղտնիքը ևս հնագույն իրավական ինստիտուտ է, որը կոչված է պաշտպանել վստահողների շահերը:

Հաճախողների անձնական կյանքի մասին հայտնի դարձած տեղեկությունների պաշտպանության պարտականությունը կրող բժիշկներին և փաստաբաններին 13-րդ դարից սկսած միացան նաև քրիստոնեական խոստովանահայրերը: ռստովանության գաղտնիքի պաշտպանությունը թեպետ մինչ այդ տարբեր ձևակերպումներով հիշատակվել էր իրավունքի պատմական աղբյուրներում, սակայն, այդուհետ, միայն քահանաների համար դարձավ լիարժեք անժխտելի [6]:

Թե երբ սկսեց կայանալ նամակագրության գաղտնիքի իրավական ինստիտուտը, պարզ չէ: Համենայն դեպս, Հին Հռոմում արգելվում էր բացել մասնավոր նամակները, այդ թվում՝ դատական քննության շրջանակներում:

Իրավունքի հայկական աղբյուրներից այս առումով հիշարժան է Աստրախանի Հայոց դատաստանագիրքը: Ռուսական կայսրության Աստրախան քաղաքում, որը 17-18-րդ դարերի ռուսահայ ամենախոշոր գաղթօջախներից էր, 1747թ. գործել են հայերի կողմից ընտրված դատարաններ: Հայկական դատարանի հիմնումից հետո դրանում ալ գործունեության համար՝ աստրախանցի հայերից առաջին դատավորների՝ ժամանակի կրթված և հեղինակավոր մարդկանց կողմից մշակվեց Աստրախանի Հայոց դատաստանագիրքը: Փաստաթղթի՝ «**Ինչ-որ մեկի կնքած գրությունը բացողի մասին**» հոդվածում սահմանված էր. «Եթե մեկը համարձակվի բացել ուրիշի կնքած գրությունը և դրանով վնասել մեկնումեկին, իսկ նա, ում պատ-

կանում է գրությունը, բողոքի դատավորներին, պետք է գրություն բացողը վճարի ամբողջ վնասը և կատարած հանցանքի համար արտոլի երեք տարով:» [21]:

Ինչպես տեսնում ենք, պատմական տարբեր փուլերում մասնավոր կյանքի մասին տեղեկությունների գաղտնիության, չհանրայնացման պաշտպանությունն ու ապահովումն իրականացվել է 2 խումբ գործիքակազմով: Բաժանումը տրված է տեղեկությունների՝ (1) նախապես իրավաչափ նպատակով հանրային գործառույթ իրականացնող անձին հայտնի դառնալու և (2) գաղտնիքի տիրոջ կողմից այն երբևէ բացահայտված չլինելու չափորոշիչով:

Պաշտպանության 1-ին խումբ գործիքակազմն ուղղված է եղել այն տեղեկությունների պաշտպանությանը, որոնք անձի կողմից կամովին չեն տրամադրվել հանրային գործառույթ իրականացնող գործիչներին: Դրանք են՝ նորմեր, որոնք ապահովել են սուտ մեղադրանքից, բամբասանքից, չարախոսությունից անձի պաշտպանությունը, ինչպես նաև նամակագրական գաղտնիությունը: 2-րդ խումբ միջոցներով պաշտպանվել են մասնավոր կյանքի այն տեղեկությունները, որոնք գաղտնիքի տերը կամովին հայտնել է հանրային գործառույթ իրականացնող գործիչին և ակնկալել, որ գաղտնիքը կօգտագործվի միմիայն տվյալ գործառույթի նպատակներին հասնելու համար, չի հրապարակվի 3-րդ անձանց: Օրինակ՝ խոստովանահորն արված խոստովանության, բժշկական, նոտարական, փաստաբանական գաղտնիքների պաշտպանությունը:

Պետք է նկատի ունենալ, որ քննարկվող ժամանակահատվածի իրավունքի աղբյուրները թեպետ արձանագրում էին մարդու իրավունքներն ու ազատությունները, սակայն դրանց արդյունավետ պաշտպանության տեսանկյունից իրացման իրական մեխանիզմներն ու գործիքակազմը չէին նախատեսում, որից էականորեն տուժում էր մարդու իրավունքների պաշտպանվածության վիճակը:

Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո՝ 20-րդ դարի 30-ականներից, մեր երկրում ևս տարածվեց սոցիալիստական հեղափոխության հետևանքով Ռուսաստանում ձևավորված արժեհամակարգը: Խորհրդային կառավարությունը եկել էր եզրահանգման, որ խորհրդային պետության մեջ չի կարող գոյություն ունենալ անհատական, մասնավոր շահեր պաշտպանող իրավունք, թույլատրելի են միայն կոլեկտիվ իրավունքները:

Այսպես, ԽՍՀՄ 1920թ. Սահմանադրությունը որևէ ուշադրություն չէր դարձնում քաղաքացիների անձնական իրավունքներին, քանի որ նախապատ-

վությունը տրվում էր սոցիալ-տնտեսական իրավունքներին: Բոլոր իրավունքները կրող համարվում էին միայն աշխատավորները: Ավելին՝ Սահմանադրության մեջ որևէ խոսք չկար մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի մասին [10]:

1936թ. ԽՍՀՄ Սահմանադրությունը թեպետ հռչակեց մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը, սակայն այն թերի էր և չէր ներառում քննարկվող իրավունքի պաշտպանության ամբողջական առարկան: Այսպես, քննարկվող հիմնական իրավունքի պաշտպանության առարկան ներառում էր միայն անձի, բնակարանի և նամակագրության գաղտնիության անձեռնմխելիության իրավունքները: Թեպետ որոշ առումով Սահմանադրությունը հռչակեց մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը, սակայն խորհրդային մերժողական գաղափարախոսության պայմաններում այդպես էլ մնաց թղթի վրա: Դա բացատրվում էր այն թեգով, որ սոցիալիզմի օրոք անձի և հասարակության միջև տարբերություններն իսպառ բացակայում էին:

1977թ. ԽՍՀՄ Սահմանադրությունում առաջին անգամ ամրագրվեց անձնական կյանքի ինստիտուտը: Հատկանշական է, որ Սահմանադրության մեջ խոսվում էր անձնական կյանքի և ոչ թե մասնավոր կյանքի մասին: Այդ ժամանակահատվածի գիտնականներն անձնական կյանքը բնորոշում էին որպես քաղաքացու փոխհարաբերությունների համակցություն, որը պայմանավորված է անձնական շփումների, կախվածության, հնալքի, սիրո և ընկերության վրա [1]:

Ամփոփելով՝ կարող ենք ասել, որ խորհրդային, այդ թվում՝ ՀԽՍՀ, սահմանադրությունների թերությունն այն է, որ թեպետ դրանցում կարծես թե ճանաչվում էր քննարկվող իրավունքը, սակայն, գործնականում, պետությունը չէր իրացնում այդ իրավունքով կաշկանդվածության իր պարտականությունը՝ ինստիտուտ, որն օտար էր խորհրդային հասարակարգին:

www.ardaradutyjournal.com

- ¹ Майоров А.В. Поперина Е.Н. Формирование и развитие права на неприкосновенность частной жизни <https://clck.ru/HEKsU> (07.23.2019).
- ² История политических и правовых учений: учебник для вузов / под ред. В.С. Нерсисянца. М.: НОРМА, 2004. 944 с. <http://library.khpg.org/files/docs/1380635715.pdf> [с.59]
- ³ Ариков Г. Исторический анализ неприкосновенности частной жизни как института личной неприкосновенности, Молдавский государственный университет. <http://studiamsu.eu/wp-content/uploads/18.-p.124-130.pdf>
- ⁴ Авдеев М.Ю. Конституционно-правовые гарантии реализации права на неприкосновенность частной жизни. www.law-n-life.ru/arch/146/146-8.doc (25.01.2013).
- ⁵ Анохин П.В. Государственные интересы и права человека: соотношения и приоритеты / Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Специальность 12.00.01 - Теория и история права и государства; История правовых учений. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2001. <http://www.dslib.net/teoria-prava/gosudarstvennye-interesy-i-prava-cheloveka-sootnoshenie-i-prioritety.html> [с.3]
- ⁶ Афанасьева О.В. Право на неприкосновенность частной жизни. Укрепляет ли его закон о персональных данных. В: Общественные науки и современность, 2011, №6. <http://ecsocman.hse.ru/data/2014/01/16/1251305183/Afanasyeva.pdf> [с.76]
- ⁷ Теплых Л.В. Лексикон по теме “Продвижение права на неприкосновенность частной жизни в России”. <http://www.pgpalata.ru/reshr/privacy/lexicon.shtml> (13.03.2013).
- ⁸ Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. Под ред. проф. З.М. Черниловского. Москва: Гардарики, 1996. [с.10]
- ⁹ Клятва Гиппократа. <http://www.gippokrat.uz/klyatva-gippokrata/klyatva-na-russkom> (28.02.2013).
- ¹⁰ Ռուբեն Ավագյան. «Գրիգոր Չոփրապի և Գրիգոր Չոփրաբյանի իրավական միտքը», Երևան, «Մանգ», 2003
- ¹¹ Ռուբեն Ավագյան «Հայ իրավական մտքի զանգարան (մ.թ.ա. 9-րդ դարից մինչև մ.թ. 19-րդ դար)», Գիրք 1-ին, Երևան, «ՄՆԻԻ ԵՄ-21-րդ դար», 2001, էջ 43:
- ¹² Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 63:
- ¹³ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 71:
- ¹⁴ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 97:
- ¹⁵ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 107:
- ¹⁶ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 140:
- ¹⁷ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 224:
- ¹⁸ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 293:
- ¹⁹ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 412-413:
- ²⁰ Ռուբեն Ավագյան, նշված աշխատությունը, էջ 609:
- ²¹ Ռուբեն Ավագյան «Հայ իրավական մտքի զանգարան (մ.թ.ա. 9-րդ դարից մինչև մ.թ. 19-րդ դար)», Գիրք 2-րդ, Երևան, «ՄՆԻԻ ԵՄ-21-րդ դար», 2002, էջ 328:
- ²² Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю. Конституционное право России: Учебник.-М.: Эксмо, 2006. 864 с
- ²³ Французский гражданский кодекс: учебн.-практич. комментарий. М.: Проспект, 2008.
- ²⁴ Beverly-Smoth H., Ohly A., Lucas-Schloetter A. Privacy, Propriety and Personality. Civil Law Perspectives on Commercial Appropriation. Cambridge University Press, 2005. P. 147-148.
- ²⁵ Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению. Пер. с нем. / Науч. ред. А.Л. Маковский и др. М.: Волтерс Клувер, 2004; Alfred Kommentar zu dem Geetze Betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Kunst und der Photographie, 1908. S. 15.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ռուբեն Ավագյան «Գրիգոր Չոփրապի և Գրիգոր Չոփրաբյանի իրավական միտքը», Երևան, «Մանգ», 2003:
2. Ռուբեն Ավագյան «Հայ իրավական մտքի զանգարան (մ.թ.ա. 9-րդ դարից մինչև մ.թ. 19-րդ դարեր)», Գիրք 1-ին, Երևան, «ՄՆԻԻ ԵՄ-21-րդ դար», 2001:
3. Ռուբեն Ավագյան «Հայ իրավական մտքի զանգարան (մ.թ.ա. 9-րդ դարից մինչև մ.թ. 19-րդ դար)», Գիրք 2-րդ, Երևան, «ՄՆԻԻ ԵՄ-21-րդ դար», 2002:
4. Майоров А.В. Поперина Е.Н. Формирование и развитие права на неприкосновенность частной жизни <https://clck.ru/HEKsU> (07.23.2019).
5. История политических и правовых учений: учебник для вузов / под ред. В.С. Нерсисянца. М.: НОРМА, 2004.
6. Ариков Г. Исторический анализ неприкосновенности частной жизни как института личной неприкосновенности, Молдавский государственный университет.
7. Авдеев М.Ю. Конституционно-правовые гарантии реализации права на неприкосновенность частной жизни. www.law-n-life.ru/arch/146/146-8.doc (25.01.2013).
8. Анохин П.В. Государственные интересы и права человека: соотношения и приоритеты / Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Специальность 12.00.01 - Теория и история права и государства; История правовых учений. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2001.

9. Афанасьева О.В. Право на неприкосновенность частной жизни. Укрепляет ли его закон о персональных данных. В: *Общественные науки и современность*, 2011, №6.
10. Теплых Л.В. Лексикон по теме “Продвижение права на неприкосновенность частной жизни в России”. <http://www.pgpalata.ru/reshr/privacy/lexicon.shtml> (13.03.2013).
11. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. Под ред. проф. З.М. Черниловского. Москва: Гардарика, 1996.
12. Клятва Гиппократа. <http://www.gippokrat.uz/klyatva-gippokrata/klyatva-na-russkom> (28.02.2013).
13. Головистикова А.Н., Грудына Л.Ю. Конституционное право России: Учебник.-М.: Эксмо, 2006.
14. Французский гражданский кодекс: учебн.-практич. комментарий. М.: Проспект, 2008.
15. Beverly-Smoth H., Ohly A., Lucas-Schloetter A. Privacy, Propriety and Personality. Civil Law Perspectives on Commercial Appropriation. Cambridge University Press, 2005. P. 147-148.
16. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению. Пер. с нем. / Науч. ред. А.Л. Маковский и др. М.: Волтерс Клувер, 2004; Alfred Kommentar zu dem Gezetze Betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Kunst und der Photographie, 1908. S. 15.

Мусег Бабаян

Начальник Образовательного комплекса полиции РА,
генерал-майор полиции

РЕЗЮМЕ

Исторические особенности формирования и развития права на частную жизнь

Вопросы, связанные с правом на частную жизнь, всегда были существенными. В статье была предпринята попытка прояснить существование проблематики в догосударственный период. Затем были представлены предпосылки для развития проблемы в различных правовых системах и в рамках армянской правовой мысли.

Ключевые слова: частная жизнь, догосударственный период, различные правовые системы, армянская правовая мысль.

Mushegh Babayan

Head of the Police Educational Complex of RA,
Police Major General

SUMMARY

Historical features of the formation and development of the right to private life

Issues related to the right to Private Life have always been significant. In the article an attempt has been done to clarify the existence of issues in the pre-state period. Then prerequisites for the development of the problem in various legal systems and within the framework of Armenian legal thought were presented.

Key words: right to Private Life, pre-state period, various legal systems, Armenian legal thought.

Բնագիրը ներկայացվել է 23.07.2019թ.

Ընդունվել է տպագրության 20.08.2019թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսել է) իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Մ. Մուրադյանը